

3

ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ:
Свеска 3 КЊИЖЕВНОСТ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers
of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА,
ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица, 2025

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ / UNIVERSITY OF PRIŠTINA /
УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ / FACULTY OF PHILOSOPHY /
ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица / Kosovska Mitrovica / Косовска-Митровица

2025

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ

КЊИЖЕВНОСТ: Свеска 3

LITERATURE: Volume 3

ЛИТЕРАТУРА: Выпуск 3

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредници Тематској зборника међународној значаја

Проф. др Игор Ђурић

Проф. др Александра Костић Тмушић

Проф. др Драгана Станојевић

Проф. др Снежана Зечевић

Уредници свеске

Проф. др Небојша Лазић

Проф. др Слађана Алексић

Проф. др Ана Андрејевић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Златко Павловић, Филозофски факултет Пале Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције

Проф. др Снежана Зечевић
Милица Марјановић, асистент
Јелена Јовановић, асистент

Лектура и коректура

Др Душан Стефановић, лектор (српски)
Нина Миљковић, асистент (енглески)
Сузана Стојковић, виши лектор (руски)
Јелена Јовановић, асистент (руски)

Дизајн корица

Сања Станковић

На корицама

Слика Надежде Петровић „Косовски божури – Грачаница” (1913)
Народни музеј у Београду (инв. бр. 476)

Слој

Јасмина Живковић

Тираж

300

Штампа

Graficolor, Краљево

ISBN 978-86-6349-213-4

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици Одлуком бр. 1506 од 7. 10. 2025. прихватило је позитивне рецензије овог Тематског зборника међународног значаја и одобрило његово штампање.

Ово истраживање у оквиру Тематског зборника међународног значаја подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом зборнику се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

Садржај

КЊИЖЕВНОСТ

- 9 Алексић Милан
 Основе идентитета народа у Андрићевом
 роману *На Дрини ћуприја*
- 23 Алексић Слађана
 Милан Кашанин и духовна историја књижевности
- 39 Andrejević Ana, Milosavljević Marija
 Satirical Deconstruction of Irish Identity
 in Swift's Essay *A Modest Proposal*
- 57 Гојковић Наташа
 Природне катастрофе као рефлексја
 идентитетских вртлога у роману *Кише долазе*
 Луиса Бромфилда
- 77 Градиншћак Луна
 Национални идентитет унутар поетског чина
 у збирци песама *Храм тишине* Марије
 Јефтимијевић Михајловић
- 91 Jakovljević Mladen, Đorović Miljana
 Mythological Inheritance and Irish Identity in Ian
 McDonald's *King of Morning, Queen of Day*
- 107 Јевтић Јелена
 Мушки принцип у приповеткама
 Григорија Божовића од јунака-жртве
 до антијунака

- 119 Јекић Сара
Култура одрастања уз *Ризницу* Јована Јовановића Змаја
- 131 Јефтимијевић Михајловић Марија
„Човек не на свом месту” (Идентитетске кризе
књижевних јунака Петра Сарића)
- 147 Јонић Јелена
Хришћански аспекти у Матавуљевом приповедном делу
- 165 Копривица Марина
Сукоб личности у приповјетакама „Старица
Изергил” и „Макар Чудра” Максима Горког
- 185 Костић Тмушић Александра
Хиландар као стециште историјског и
културног идентитета српског народа
- 201 Лазић Небојша
Меморabilia и заборав: међуратна и поратна
поетика Милоша Црњанског
- 221 Лапаева Ристеска Наталња
Белградские «Гамаюновцы»: стихи и судьбы
(из истории литературы русской эмиграции
1920–1940-х гг.)
- 237 Malmenvall Simon
Jovan Vladimir of Dioclea: Aspects of Medieval Ruler
Martyrdom and Serbian Historiography
- 249 Милентијевић Тијана
Српски национални идентитет и косовско завештање
у циклусу *На Косову* Милана Ракића
- 263 Миљковић Марија
Традицијска установа побратимства/посестримства
на Косову и Метохији (чување нематеријалног
културног наслеђа)

- 289 Мумовић Ана
Национални идентитет и култ вође у
пројекцији српских афористичара
- 309 Ninčetović Nataša
Thatcherite England from a Female Perspective
in Margaret Drabble's *The Radiant Way*
- 323 Петровић Маша
Питања националног, културног, личног
и полног идентитета у *Мејхохијском сфумайу*
Душице Филиповић
- 341 Радосављевић Аница
Фигура мајке у роману *Мамац* Давида Албахарија
- 353 Станојевић Добривоје
Косово и Метохија као елементи српског идентитета
у роману *Злајно руно* Борислава Пекића
- 375 Стојковић Маријана
Пути за Дечане Светомира Арсића Басаре
- 385 Шљивић Соња
Транстекстуалност у поезији Јована Христића

Тијана Ј. МИЛЕНТИЈЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Косовска Митровица (Србија)

Српски национални идентитет и косовско завештање у циклусу *На Косову* Милана Ракића

Сажетак. Косовски завет прожима српско биће и у симболичном смислу има важну улогу у стварању српског националног идентитета. Косовским завештањем српски народ се добровољно обавезао на верност Богу зарад задобијања Царства Божијег. Песнички опус Милана Ракића, посебно циклус *На Косову*, доприноси формирању и очувању српског националног идентитета, а косовски еп добија свој транспоновани и дефинитивни уметнички облик. Мисао о пореклу у песнику буди осећање за идеале предака, за њихове борбе и њихова опредељења. У раду ће бити истражене везе између предања о Косовском боју и Ракићевог приступа овој тематици, с посебним акцентом на косовско завештање. У раду се испитује и рефлексија историјског и културног памћења српског народа, као и песничка веза са средњовековном књижевношћу, чиме доприноси континуитету у развоју књижевности од средњег века до модерне.

Кључне речи: косовски завет; национални идентитет; мит; Милан Ракић.

¹ tijanamilosevic21@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-6590-8761>

Милан Ракић, један од најистакнутијих песника српског модернизма, у свом циклусу песама *На Косову*, кроз поетске слике тематизује комплексне аспекте српског националног идентитета. У фокусу ових песама налази се реминисценција на Косовску битку, централни догађај српске националне свести, који кроз векове обликује културну и историјску самосвест српског народа. Овај митски и историјски феномен представљао је централни мотив у стваралаштву многих српских песника, укључујући и Милана Ракића. У стиховима српских песника косовски завет се јавља као симбол жртве, одбране вере и нације, али и као позив на духовно и национално буђење. У раду се полази од хипотезе да поред индивидуалног сећања у песничком опусу Милана Ракића веома важну улогу игра и наиндивидуално, односно колективно сећање на косовски завет. На репрезентативном узорку песама, показаћемо како у Ракићевој лирици функционишу, шта садрже и на који начин се прожимају, па и употпуњују мисли о косовском опредељењу и националном идентитету, јер циклус *На Косову* садржи мотиве из националне традиције, националне културе и православне духовности српског народа.

У историјском трајању једног народа, посебну улогу у формирању националног идентитета имају митови, симболи, догађаји, личности, измишљени или стварни, на основу којих се формирају културни образци. О факторима изградње националног идентитета Гордана Ђерић каже да: „Представе о идентитету не настају само на бази посебних идентификатора, какви су језик, вера, култура, и хиперболизацији њихових вредности, већ и у процесима митизације основних параметара људског постојања” (Ђерић, 2002, стр. 253). Косовско завештање, као централни мит српске историје и културе, одиграло је кључну улогу у формирању српског националног идентитета. Садржина косовског мита се у литератури често означава и као косовски завет, косовски култ, косовско предање, косовска легенда и сл. Ова значења углавном проистичу из ужег тумачења која се изводе из религијских или књижевних представа о косовском миту, постајући временом стожер и инспирација за отпор и очување националног бића у најтежим тренуцима историје.

Опште вредности, уверења и симболи постају духовно јединство народа. Национални идентитет историјски настаје, развија се и испољава у процесима културног развоја и обухвата целовите системе културних вредности. Представе које сваки народ има о свом карактеру, својим вредностима, идеалима, историјској судбини и њеним перспективама произилазе и из народних предања. На основама колективне историјске свести, у чијем је средишту косовски мит, створена је српска нација у модерном добу. Зато се косовски мит тумачи као: „Српски културни образац; духовна, верска и културна самосвест српског народа; енергија која ствара нацију; историјска

и државотворна свест српске нације; енергија која од народа обликује политичку нацију” (Радуловић, 2010, стр. 34).

Своје место косовски мит је пронашао и у књижевности, отуда се намеће питање шта је национални идентитет једне књижевности и шта га чини. Јован Деретић у својој књизи *Пути српске књижевности* истиче да се „национални идентитет остварује пре свега на временском плану тако што се открива повезаност различитих, временски удаљених делова те књижевности” (Деретић, 1996, стр. 46). Свака књижевност која трага за сопственим идентитетом је битно да има свет о самој себи, да зна своје корене, своју традицију. Идентитет једне књижевности крије се дакле у њеном односу према традицији. Миодраг Павловић каже да под традицијом подразумева „онај део књижевне историје који вреди памтити и преносити” (Павловић, 1964, стр. 76), али да би традиција постала део једне културе, она мора бити жива. То значи да мора бити присутна у делима која настају. Традиција, такође, има важну улогу у стварању и чувању националног идентитета, јер она представља континуитет културног наслеђа сваког народа. Важан сегмент српског идентитета је и колективно сећање на кључне историјске догађаје, при чему Косовска битка заузима централно место. Мирко Зуровац истиче: „Разумевање суштинске снаге митске свести претпоставља разликовање између чињеничке и смисаоне историје” (Зуровац, 2006, стр. 83), наводећи да:

„Чињеничка историја је бележење догађаја који су се стварно догодили, док смисаона историја настаје таложењем историјских искустава око ових догађаја која кроз њих просијава као епифанија неког дубљег смисла. [...] Велика поетска (књижевна) дела црпе своју величину из тог најдубљег слоја, то јест из оног најопштијег што важи за сва времена и што увек збуњује човека.” (Зуровац, 2006, стр. 83)

Косовска битка се појављује као национална судбина, која је временом као метафора и симбол, постала доказ о непоробљивости душе народа, упркос физичкој поробљености. Суштину српског националног бића српска књижевност која је настајала у току балканских ратова проналазила је у косовском завету који је остао сачуван у народној књижевности и српској средњовековној књижевности. И једна и друга књижевност полазе од битке између Срба и Турака на Косову пољу из 1389. године. Ова битка се догађа „на размеђи епоха, између српске слободе и турског ропства”, она је „догађај који ће постати симбол и знамење српске историје” (Богдановић, 2006, стр. 91). У српској књижевности лик кнеза Лазара изграђен је као лик мученика који се опредељује за смрт, али смрт након које ће васкрснути на страшном суду. „Косовски списи с краја 14. и почетка 15. века негују култ мученика. [...] У тим текстовима не инсистира се на пасивној кнежевој смрти, већ на

томе да се вечни живот и спасење могу стећи отпором, борбом и одбраном Христове вере, опредељењем за царство небеско” (Ређеп, 2007, стр. 22). Духовна димензија овог догађаја гради се на хришћанским вредностима и колективном сећању и постаје основ за развој националне свести и моралних норми. У основи косовског мита, изграђен је специфичан колективни менталитет који се:

„У већој или мањој мери огледа у поједином припаднику оваквог колектива, у садржајима његове свести и начину његовог мишљења, у његовом понашању и његовим навикама, у начину његовог изражавања, пре свега кроз језик, али и кроз уметности, а наравно и у начину како испољава своја осећања, како исказује своје емоције.” (Константиновић, 2006, стр. 40)

У косовском миту изражена је узвишена филозофија у чијем су средишту начела слободе и правде, јер „етика косовског мита уздиже слободу изнад свих других вредности: слобода је једина вредност за коју ваља живети и умирати” (Зуровац, 2006, стр. 81). Ова идеја је одржавала веру у коначну победу и спремност на личну жртву ради виших циљева. Позивање на косовски завет представља израз наде да се може опстати и да се од суровости света кроз јасно опредељење може сачувати. У догађајима пред битку, особито је важан опис кнежеве вечере, која је обликована по узору на Христову тајну вечеру и на којој „кнез захтева да сви буду спремни да изгину за царство небеско, да жртвују царство земаљско” (Константиновић, 2006, стр. 40). Косовски завет нуди људима оно што им је потребно у тренуцима великих страдања, а то је нада да се кроз страдање стиже до слободе, да се кроз жртву може задобити вечни живот у царству небеском. У XIX веку, у периоду препорода српске нације и борбе за ослобођење од османске власти, косовски мит је доживео своју пуну обнову и постао симбол свих борби за слободу.

Песници на самом почетку XX у својим делима су наставили да одржавају живом идеју о Косову као симболу не само националног већ и духовног идентитета. Косовски завет, са својом етичком димензијом, указује на то да је духовни напредак важнији од материјалног, и да је жртва у име виших циљева основна вредност коју треба неговати. Полазећи од одређења појма косовског опредељења, на примеру поезије Милана Ракића разматра се његово основно, али и иманентно значење. Ракић здружује своју песничку и личну вокацију и обликује ову стожерну националну тему у циклусу *На Косову*. Ослањајући се на историјску стварност, на митско наслеђе, националну епiku и обликовану страну идентитета српског бића, Милан Ракић, ће створити поезију са којом ће се саживети свако ко разуме суштину српског националног бића. Његово професионално ангажовање као дипломате на Косову дало му је јединствену перспективу да сведочи о месту које је вековима

симболизовало српско страдање, али и опстанак. Ракићев песнички циклус *На Косову* представља интимно разматрање веза између прошлости и садашњости, те односа модерног човека према косовском завету.

Током друге половине XIX века, повратак Косова у састав српске државе постаје један од водећих националних циљева. У свим борбама за национално ослобођење, од Првог српског устанка до Првог светског рата, косовски завет је пружао моралну и етичку основу за ослобођење српског народа. А, идеја о обнови изгубљене слободе постаје стожер српске родољубиве поезије. Родољубље третира као важну компоненту морал, што упућује на опредељење, став или стање од високе вредности и трајног постојања. У тој борби за слободно Косово и испуњење косовског завета, Милан Ракић иако сам није постао жртва, својом спремношћу на жртвовање постаје трагични јунак косовског завета” (Лазич, 2014, стр. 737). Ракићеве стихови *Ја ћу дајти животи, отаџдино моја знајући шта дајем и зашто ја дајем* постају стварност за коју песник живи и за коју се бори. Колико је испуњење косовског завета значило његовој генерацији најбоље ће се видети управо кроз његове стихове посвећене Косову:

*И данас кад дође до последњеј боја
Незарен шарој ореола сјајем
Ја ћу дајти животи, отаџдино моја,
Знајући шта дајем и зашто ја дајем.*

(Ракић, 1984, стр. 109)

Циклус се састоји од седам песама које су изразито родољубивог карактера. У њима се спајају прошлост и садашњост и све функционише као једна целина. Преко песничке рефлексije прошлости, песник упућује и критички коментар на савременост и положај српског народа у оквирима тадашњих политичких и друштвених прилика. Групишући песме у циклус с насловом *На Косову* Ракић се, није држао хронолошког, већ значењског критеријума. Прво место у циклусу заузима песма *Божур*; затим следе: *Симонида*, *На Гази Меситану*, *Наслеђе*, *Јефимија*, *Најушћена црква*. На самом крају налази се песма *Минаре*. Војислав Ђурић изрекао је познату оцену да са Ракићевом поезијом косовски еп добија свој коначни, транспоновани и дефинитивни уметнички облик (Ђурић, 1956) јер косовски еп у свести народа живи више од пет векова, у кризним ситуацијама оживљава и постаје нит која улива веру и наду у бољи будући живот.

Ракићева свест о културно–историјском континуитету је у складу са одређеним тежњама тога периода. Божидар Кнежевић у књизи *Принципи историје* говори о успостављању везе са оним периодима са којима су биле покидане: „Процес историје све више тежи да се уклоне сви расцепи, који

су постојали између појединих ствари и између појединог и општег, и да се поново учврсте њихове првобитне везе које су се у току историје кидале” (Кнежевић, 1898, стр. 288). Слично мишљење има и Миодраг Павловић, који сматра да је Ракић својим косовским песмама „учинио да огромни задатак уметничког препорођавања косовског епа не буде без претходних покушаја и да се танак нит ових традиционалних покушаја не прекине” (Павловић, 1974, стр. 149). Посматрајући борбу за ослобођење Косова и страдање српског народа у времену у коме је живео, у Ракићу ће оживети слика саме Косовске битке и читаваг косовског завета.

У песми *Наслеђе* лирски субјект пева о континуитету предачког наслеђа и одговорности савремених генерација да очувају вредности које су им предате. Сила, дух и благослов средњег века сежу до савременог света, мисли и осећања предака продужују се са сваком новом генерацијом, наслеђе није само духовно, већ и крвно, песник осећа да у њему тече крв предака. Наслеђе пружа проналазак себе и открива ко смо били у прошлости, али ко смо и у садашњости.

Лична патња и бол се заборављају, све оне невоље које су се уселиле у песникову душу и о којима је певао гуде на значају и он свој живот ставља у службу борбе за слободу отаџбине и народа. Сећајући се славних предака, њиховог јунаштва и страдања песник се опредељује за борбу и у њој проналази смисао овоземаљског пролазног живота.

Ракић осећа крвну повезаност са својим прецима и „спремност да се изазов прошлости прихвати као одговорност за будућност” (Пејчић, 2022, стр. 202). Мисао о пореклу у њему буди и осећање за идеале предака, за њихове борбе и њихова опредељења. У прошлости је кључ за решавање проблема пред којима се нашла његова генерација. Срби су грешили, окајавали грехе, али одувек су знали да је борба за слободу нешто најсветије и да пред њом и страх од смрти не сме да победи. Смрт никада није схватана као крај, овоземаљска, мученичка смрт је почетак вечног живота уз Бога, а за царство небеско се увек и у сваком тренутку треба борити. Учећи од предака Ракић се одлучује за борбу и испуњење косовског завета:

*Јесћ, ја сам се дујо са њриродом рво,
Усиео сам – све се може кад се хоће –
Да на ово сџаро и сурово дрво
Накалемим најзад блајородно воће.*

(Ракић, 1984, стр. 110)

Вековима српски народ трпи и на леђима носи свој крст страдања, носи своју злу судбину да на својој земљи буде слуга, да му руше огњиште, да му бране да исповеда православну веру и да живи слободно на Косову

кнеза Лазара. Али исто толико и истрајава, да би генерација Милана Ракића постала нова војска кнеза Лазара која је спремна да страда и да се жртвује. Страдање предака истоветно је страдању његове генерације, јер у њима иста крв тече, а и непријатељ им је исти. Зоран Мишић ће, можда, најбоље објаснити косовско опредељење: „То је љубав која остаје и када нема више љубавника, лепота која зрачи и када су нестали њени неимари, сан који обасјава јаву и када су у свом пламену лету изгорели сањари” (Мишић, 1996, стр. 246). Време не може да угаси жељу да се косовски завет испуни и да Косово буде ослобођено.

Милан Ракић није осетио само крвну повезаност са прецима, већ успоставља и духовну везу са њима. Ракићева песма *Јефимија* приказује монахињу како везе свилен њокров за дар манастиру (Ракић, 1984, стр. 112). Међу зидинама средњовековног манастира, удаљена од света, Јефимија на покрову везе српску бол због губитка владара и слободе. Златним словима везе јединствени дар за Лазарево гробно место. Јединствене су и речи којима приноси Богу молитву за спасење српског народа и уз чију помоћ кнезу Лазару захваљује на свему ономе што је учинио за српски народ. Јефимија је сведок пропасти српског царства и сведок је страдања српског народа. Милан Ракић у њој види отмену душу, припадницу великог српског царства, која у самоћи и личној трагедији не заборавља на Бога и молитву, већ везе *сйрашне боле оймене јој душе* и изражава духовну снагу и вредност жртвовања у име вере и нације. Али у исти мах својим везом као да бди над целим српским народом и чува његову духовност. И не само да она у својој молитви обухвата и будућа поколења, већ и песник сећајући се песникиње и њеног веза осећа њену бол и тугу:

*И осећам њада да, ко некад, сама,
Над несрећном коби шћо сћеже све јаче,
Над йламеном које одухваџа џама
Сйара Црна Госйа зайева и йлаче.*

(Ракић, 1984, стр. 113)

Овде Ракић наглашава значај духовне традиције и женске снаге у очувању националног идентитета. Не само да она у својој молитви обухвата тадашњи српски народ и синове кнеза Лазара, већ и будућа поколења. Сећајући се песникиње и њеног веза, песник осећа њену бол и тугу. И он, попут Јефимије, превазилази личну бол схватајући његову минорност пред колективним, националним страдањем. Она је некада своју бол због страдања народа уткала у вез, а он је сада претаче у поезију и пева о „народном слому, о таму над пламеном и о несрећној коби” (Кршић, 1966, стр. 237). У животу и у приношењима Јефимијиним нашао је Ракић чист израз и

славу Светог Саве, Светог Симеона Мироточивог, Светога кнеза Лазара. Сусрет са Јефимијом, песнички и етички, прерастао је на тај начин у чин духовнога и националног поистовећивања.

У Ракићевој поезији Косово је митски и сакрални простор. При погледу на божур у њему се рађа слика Косова за време трајања боја. И сам поглед на божур довољан је да се спозна непролазност косовског завета и вечност сећања на жртву косовских јунака. Божур је симбол косовске крви и страдања за слободу: *Из многе крви изникнуо давно, црвен и њлав, Косовом божур цвеша*. И све док божур цвета на овом пољу страдање за слободу ће имати смисла. Страда се за вечност и за слободу генерација које долазе.

*Све мирно. Тајац. Ђуји њље равно
Где некад њаде за чењама чења...
Из многе крви изникнуо давно,
Црвен и њлав, Косовом божур цвеша.*

(Ракић, 1984, стр. 105)

Косовски божур који данас цвета на Косову настаје из крви давно палих косовских јунака. Сам поглед на божур рађа слику једног страдања, смрти и жртвовања. У сваком детаљу на Косову рађа се слика некадашњег страдања. Симболи се проналазе у природи, у уметности, у цркви. Симбол тог страдања нису само војници, већ и Симонидина фреска. Желећи да избрише сваки трак хришћанског постојања, непријатељ уништава све пред собом:

*Ископаше њи очи, леја слико!
Вечери једне, на каменој њлочи,
Знајући да ња њад не види нико,
Арбанас њи је ножем издо очи.*

(Ракић, 1984, стр. 106)

Њене очи Арбанас је ископао, али оне и даље сијају као звезде уѡашене и шаљу човеку светлост. У сусрету са фреском, песник осећа духовно јединство са читавим средњим веком. Схвата да је божанска лепота непролазна и да траје кроз векове. Ни уништење није успело да угаси тај сјај, јер песник осећа њихов сјај и сада:

*И као звезде уѡашене, које
Човеку иѡак шаљу светлосѡи своју,
И човек види сјај, облик и доју
Далеких звезда шѡо већ не ѡосѡоје.*

(Ракић, 1984, стр. 105)

Уништавајући фреску, Арнаути желе да пониште српско постојање, да униште сваки знак постојања Христове вере и славне српске прошлости. Међутим, Бог никада не дозвољава да његови верни следбеници буду уништени. Он им шаље страдање као опомену за почињене грехе, али их чува и свака његова творевина опстаје и пред налетом велике мржње непријатеља.

Песма *На Гази Месџану* је реминисценција на Косовски бој. Она говори о самом сукобу на бојном пољу, војницима и савременицима који се спремају за нову борбу на истом овом месту. Оклопници без мане и страха јуришају у борбу, а свака смрт је свесна жртва из које се рађа нови косовски мученик. Косовски јунаци свесно су се жртвовали зарад слободе. Ракић верује да је његова генерација спремна да се бори за поновно ослобођење Косова, да су достојни свих жртава које су пале кроз векове. Свечаном заклетвом лирског субјекта креће се у бој, али и у смрт:

*И данас кад дође до последњеј боја,
Неозарен сјајем ореола сјајем,
Ја ћу дајти живој отаџбини моја,
Знајући шта дајем и зашто ја дајем.*

(Ракић, 1984, стр. 109)

Милош Црњански ће се иронично односити према овим Ракићевим стиховима: „Ракић, кога сам, за његов рад, на Косову, јако поштовао, био је дотерао дотле, да је за поезију сматрао и то кад каже: да ће он дати живот за отаџбину, неозарен сјајем старих, феудалних, витезова, али свестан онога шта даје и зашто га даје. Као да плаћа порез” (Црњански, 1993, стр. 209). Ракић је сматрао да косовски завет треба да се испуни, он је то осећао целим својим бићем. Косовски завет прожео је његову душу и верово је да је он суштина коју треба оживети. Његово је родољубље дубоко у његовом срцу и у пуној сагласности са његовим духом. Ракићеви савременици носе дух прошлих времена, предања, митологије, преци су пример српског поштења и модел хероја на кога се ваља угледати као на какво знамење. Ракић верује да је његова генерација спремна да се бори за поновно ослобођење Косова, да су достојни свих жртава које су пале кроз векове. У поступцима Ракићевих савременика и њега самога препознајемо динамичне мотиве косовске легенде – мотив неустрашивог јунака и мотив прихватања царства небеског. У његовом поступку препознајемо архетипску потребу да се испуни Лазарев завет и не оцрни сећање на Милоша Обилића, који је „презрео физички живот зарад очувања светог и часног имена метонимично схваћеног као части рода којем припада, преобразивши се у митску фигуру коју заједница доживљава као оличење својих највиших вредности” (Сувајџић, 2012, стр. 81).

И поред тога што су векови прошли од Косовског боја и што је већ заборав прекрио сећање на та времена, мученичка и страдалничка судбина Срба није престала. Под теретом времена, народ почиње да заборавља оно што га је одржало вековима, заборавља на веру и Христа. Уништење једног народа не долази само од непријатеља, један народ нестаје када нестану његов језик, вера и култура. Милан Ракић примећује да Срби на Косову заборављају на своје завете и дозвољавају да под ударима свакодневнице забораве на Бога. У песми *Најушћена црква*², дата је слика садашњости. У напуштеној цркви налази се само икона Христа који чека искрену молитву од верника који су на њега заборавили. Песма је опомена народу да се врати вери, јер верски идентитет је веома снажан облик колективног идентитета. Икона распетога Христа лежи на поду са раширеним рукама према људима:

*Сам у њустој цркви, где круже вамџири,
Очајан и сџрашан, Христос руке шири,
вечно чекајући њасџву, које нема.*

(Ракић, 1984, стр. 114)

Српски народ је заборавио на сопствену традицију, али непријатељ није. Отуда песма носи и поруку опомене, али и наде, јер су трагови прошлости још увек присутни и могу бити обновљени. *Најушћена црква* је увод је у последњу песму циклуса *Минаре*. После Косовске битке, Исмаилћани и њихова вера су се проширили на ове просторе. Ракић приказује савремени тренутак и положај исламске вере на Косову. Хришћанске вера нестаје са Косова и њено нестајање дато је у слици напуштене цркве, а исламска се са поносом истиче. Лирски субјект однос двеју вера дочарава контрастирањем боја. Црницу хришћанских кућа опониран је исламски минарет, хришћанска црква је напуштена, минарет истрајава. Освајачке амбиције Исмаилћана нису нестале, на овом простору је увек само привидан мир:

*Само ће, као знак исџрајне моћи
И освајачкој сџарој надахнућа,*

² „За настанак моје песме *Најушћена црква* – каже Милан Ракић у разговору са Бранимиром Ђосићем – имам да захвалим једном случају. Пролазио сам са женом кроз село Падалиште, када ми сељаци понудише да ме одведу до једне цркве. Срба у околини није било, и црква је била скоро запуштена. Неколико икона и неколико угашених свећа које су пролазници оставили. Тада ми паде у очи једна дрвена икона. Била је сва искапана воском од свећа, које су на њу биле лепљене, и препукла. Сељаци, видећи да је са интересом посматрам, понуде ми је. Ја у том тренутку нисам хтео. Када сам тог дана полазио из села, сељаци ми беху донели икону: ’Узми, господине. Ако не узмеш, пропашће’. Још увек чувам ту стару икону” (Ђосић, 1931, стр. 143–144).

*Сирчајти мирно у тој ойшитој ноћи
Бело минаре изнад црних кућа.*

(Ракић, 1984, стр. 115)

Тако, песма *Минаре* указује на опасност која вреба од освајачких амбиција и у апокалиптичном тону најављује долазак опште ноћи: *Одући ће се свети у црну расу*. Песник слугује смрт која се приближава и указује на будућу пропаст српског народа. Али човек не сме да оклева да се упусти у борбу са злом које вреба на сваком кораку и свесна жртва је потребна ако треба, али одустајање од борбе за слободу не сме да буде опција. Песма *Минаре* осликава сложену историјску реалност Косова, где се различите културе и цивилизације преплићу. Слике минарета представљају страно наслеђе које се надвило над српским духовним простором, а којег се треба ослободити.

Национално осећање у Ракићевом стваралаштву је јединствено у српској поезији. Ракић искрено верује у остварење косовског завета и за њега се бори. Ослобођење Приштине за њега је био један посебан тренутак у којем је и сам учествовао. Све оно што је носио у души у том тренутку постала је стварност. Лазић закључује да се у том тренутку:

„Завршава дуг пут оваплоћења косовског завета који је песник Ракић започео у стиховима песме *На Гази Местану* (1907). Драма остварења косовског мита Милана Ракића одиграла се у два чина. Први је улазак бившег српског конзула у турској царевини, а сада добровољца српске ослободилачке војске Милана Ракића у Приштину. То је историјска равн мита, његова реализација у реалном простору и времену. Ушавши у град, Ракић је пожурио у конзулат да звоњавом црквеног звона које је раније сакрио озваничи слободу. И кад су се, над овом сада већ бившом оријенталном турском касабом зачула црквена звона из дворишта Цркве Светог Николе, сви који су желели да чују схватили су да је, као што је песник написао, 'Косово освећено'. Друга равн и други чин симболички су и дубински повезани са слободарским косовским заветом. Другог дана по ослобођењу Приштине, одржан је помен косовским јунацима на Газиместану, узвишењу близу града где се одиграла судбоносна битка.” (Лазић, 2014, стр. 738)

Косово је освећено, Турци су после пет векова протерани са ових простора, али слутња да неки нови непријатељи долазе не напушта песника. Кроз своје песничке визије Ракић најављује оно што ће се десити у стварности у току Првог светског рата.

Централни елемент Ракићевог циклуса *На Косову* јесте косовски завет, који је уткао у народну свест један специфичан однос према жртви, слободи

и колективним вредностима. Косовско предање има своје исходиште у историјском догађају, али је временом постало симбол српског опредељења за духовност и хришћанске вредности. Косовска битка није само историјски догађај већ дубоко укорењено духовно предање које обликује поглед на свет. Песме и предања о Косову не служе само као историјска сведочанства, већ и као морални водичи који постављају вредности попут части, жртвовања и херојства у први план. Косовски завет представља симбол отпора и моралног уздизања, који је остао присутан у свести српског народа кроз векове. Косовски завет добија нове интерпретације у складу са временом и друштвеним околностима, али његова основна вредност остаје непромењена. Ракић искрено верује у остварење косовског завета и за њега се бори.

Циклус песама *На Косову* Милана Ракића представља дубоко промишљен и комплексно конципиран поетски приказ српског националног идентитета у светлу косовског завета. Ракић, користећи модернистичке поетске технике, успева да пружи ново разумевање његовог значаја за српску културну традицију. Зато „луча косовског мита (се) није угасила: она тиња у миру, али се распламсава у судбоносним тренуцима за српски народ. Њен сјај снажно просијава кроз историјску свест српског народа и чини је посебно осетљивом на неправду и понижеља” (Зуровац, 2006, стр. 81).

Духовно и национално поистовећивање са српским средњим веком, носио је у себи Ракић заувек, као део свеопште косовске литургије, осећао је судбину српског народа који се окупљао око косовског завета у најтежим временима, који се сабирао и подизао око имена и чина светог кнеза Лазара Хребељановића. Слободно Косово значи очување једног народа, његове традиције, његове вере и културе, а има ли ишта светије од очувања вере која вековима штити српски народ. Милан Ракић пун националне вере и спремности да на сваку невољу снажно одговори, живећи и радећи у Старој Србији на сваком кораку и у сваком трену ширио је око себе одлучни оптимизам и будио наду у скоро ослобођење.

Литература

- Богдановић, Д. (2006). *Књига о Косову*. Београд: СКЗ.
 Деретић, Ј. (1996). *Пути српске књижевности*. Београд: СКЗ.
 Ђурић, В. (1956). Милан Ракић, предговор. У: М. Ракић, *Песме* (стр. 1–6). Београд: СКЗ.
 Зуровац, М. (2010). Луча косовског мита. У: С. Карамата и Ч. Оцић (ур.), *Срби на Косову и Метихији* (стр. 77–88). Београд: САНУ.
 Кнежевић, Б. (1898). *Принципи историје, књ. I: Ред у историји*. Београд: Краљевско-српско државна штампарија.

- Костантинковић, З. (2006). Косовски култ у савременом српском менталитету. У: С. Карамата и Ч. Оцић (ур.), *Срби на Косову и Мејхохији* (стр. 39–41). Београд: САНУ.
- Кршић, Ј. (1966). Песничко дело Милана Ракића. У: М. Павловић (прир.), *Поезија од Војислава до Бојића* (стр. 227–441). Београд: Нолит.
- Лазић, Н. (2014). Парадигма косовског мита: од Његоша до Милана Ракића. У: В. Питулић, Д. Андрејевић, Н. Лазић (ур.), *Од Косовској завешта до Њејошевој макрокозма – Пејтар Пејтровић Њејош (1813–2013)* (стр. 727–740). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Мишић, З. (1996). *Кријтика јесничкој искуства*. Београд: СКЗ.
- Павловић, М. (1974). *Песничтво Милана Ракића*. Београд: Поезија и култура.
- Пејчић, Ј. (2022). *Српски јесник. Милан Ракић и Косово*. Нови Сад: Фондација Група север.
- Радловић, М. (2010). Косовски завет у српској књижевности – генеза мотива. У: Д. Маликовић (ур.), *Косово и Мејхохија у цивилизацијским токовима*, књ. 2 (стр. 25–36). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Ракић, М. (1984). *Песме*. Нови Сад: Матица српска.
- Ређеп, Ј. (2007). *Косовска лејенда*. Нови Сад: Прометеј.
- Сувајџић, Б. (2012). *Дновиде воде*. Нови Сад: Orpheus.
- Тосић, Б. (1931). *Десет јисаца – десет разјовора*. Београд: ИК Геце Кона.
- Црњански, М. (1993). *Дела Милоша Црњанској*, том I. Ж. Стојковић (прир.) Београд: БИГЗ – СКЗ.
- Ђерић М. G. (2002). Mitski aspekti srpskog identiteta. *Filozofija i društvo*, XIX (XX), 247–266).

Tijana J. MILENTIJEVIĆ³

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Kosovska Mitrovica (Serbia)

Serbian National Identity and the Kosovo Covenant in the Cycle *Na Kosovu* by Milan Rakić

Summary

The Kosovo Covenant permeates Serbian being and symbolically plays a crucial role in shaping Serbian national identity. Through the Kosovo Covenant, the Serbian people voluntarily pledged their loyalty to God to attain the Kingdom of Heaven. The poetic oeuvre of Milan Rakić, especially the cycle *Na Kosovu* (*In Kosovo*), contributes to the formation and preservation of Serbian national identity, giving the Kosovo epic its transposed and

³ Година рођења: 1990.

definitive artistic form. The poet's reflection on origins evokes a deep appreciation for the ideals, struggles, and decisions of his ancestors. This paper will explore the connections between the medieval tradition of the Battle of Kosovo and Rakić's approach to this subject, with a particular emphasis on the Kosovo Covenant. The paper also explores the reflections of historical and cultural memory among the Serbian people, as well as the poet's links to medieval literature. This connection helps trace the development of literature from the Middle Ages to modern times.

Keywords: Kosovo Covenant; national identity; myth; Milan Rakić.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82:316.73(082)

821.163.41:323.1(=163.41)(082)

ИСТОРИЈА, култура, идентитет : тематски зборник међународног значаја. Св. 3, Књижевност = History, culture, identity : thematic collection of papers of international significance. Vol. 3 = История, култура, идентичност : међународный тематический сборник. Вып. 3, Литература / [уредници свеске Небојша Лазић, Слађана Алексић, Ана Андрејевић]. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2025 (Краљево : Graficolor). – 397 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – Радови на срп., енгл. и рус. језику. – Текст ћир. и лат. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-6349-213-4

а) Књижевност -- Идентитет -- Зборници б) Српска књижевност -- Мотиви -- Национални идентитет -- Зборници

COBISS.SR-ID 176615689